

فعالیت‌های اجتماعی مساجد

محمد حسن نبوی

نیز توجه داشته و با استفاده از پایگاه مردمی خویش، عمیق‌ترین تلاشها را در جهت حل مشکلات اجتماعی داشته است. در این نوشتار نمودهایی از این نقش مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. کنترل تنشهای اجتماعی

یکی از مشکلات جدی در جوامع گوناگون از جمله ایران، اختلافات و صف بندیهای گروههای مختلف اجتماعی در برابر یکدیگر است. اختلافات قبیله‌ای، طایفه‌ای و یا صف آراییهای اهالی روستاها، شهرها و محله‌ها در برابر یکدیگر از این دست قلمداد می‌شود. این تنشهای

در بحثهای مربوط به فرصتهای تبلیغی، به فضاهای تبلیغ رسیدیم و بیان کردیم که بهتر است فضاهای تبلیغی در مسجد متمرکز شود. در این راستا مطالبی درباره اهمیت و جایگاه مسجد، مدیریت و کارگزاران مسجد، اداره مسجد، و فعالیتهای فرهنگی - اجتماعی مساجد مطرح شد.

در این مقاله به فعالیتهای اجتماعی مساجد می‌پردازیم.

فعالیت‌های اجتماعی

مساجد از دیرباز علاوه بر اینکه جایگاه پرستش، نیایش و فعالیتهای فرهنگی دینی بود، به امور اجتماعی

اختلافات، گسترش اخوت و برادری، اصلاح بین مؤمنین و... مردم را به دوری و اجتناب از درگیری ترغیب کرد.

ج. مراسم

اعیاد و عزاداریهای معصومین علیهم السلام، زمانهای مناسبی است که از گروههای درگیر برای شرکت در مراسم دعوت و باگرمی از هر دو یا چند دسته استقبال و بین آنان صلح و صفا ایجاد شود.

د. هماهنگی بین مساجد

در مناطقی که چند مسجد و یا چند محله مجزی وجود دارد، روحانی می تواند با برقراری نماز جماعت در مساجد و یا محله ها به صورت نوبتی و دعوت از همه مردم برای شرکت در نماز جماعت، زمینه همدلی را فراهم سازد؛ مثلاً نماز ظهر و عصر را در یک مسجد و نماز مغرب و عشا را در مسجد دیگر برگزار کند.

ه. هماهنگی بین دسته های عزاداری

مبلغ می تواند برای ایجاد هماهنگی بین دسته های عزاداری، دسته عزاداری یک مسجد و یا محله را

با گذر زمان به صورت مزمن در آمده، بخشی از تاریخ مناطق را به خود اختصاص می دهد و در مواردی منجر به قتل نفس و خسارات مالی فراوان می گردد.

پایگاههای پاک معنوی مانند مساجد و روحانیون، تاکنون در کاهش این کشمکشهای رنج آور بسیار مؤثر بوده اند و اگر روحانیون به خوبی وظیفه خود را انجام دهند، می توانند مسجد را کانون محبت و رفع تنشهای اجتماعی قرار دهند. برای دستیابی به این هدف، می توان از طرق ذیل بهره برد:

الف. جلسات وحدت در مسجد

با دعوت از سران درگیرها، تشکیل جلسه با آنان و نصیحت آنها با استدلال به آیات قرآنی و روایات، به خوبی می توان زمینه همدلی و دوستی بین آنان را فراهم و از آنان خواست که در کاهش درگیریهای اجتماعی تلاش کنند.

ب. سخنرانی

در سخنرانیها می توان با استفاده از آیات و روایات مربوط به پرهیز از

امور در نظر گرفته و در برنامه‌های مسجد اعلان کند.

روحانیونی که در این امر حساس موفق بوده‌اند، از پایگاه مسجد، خدمات بسیاری را در امور اجتماعی داشته‌اند؛ به نحوی که گاهی برای نیروهای انتظامی و دادگاهها، این امر خیلی واضح بوده است؛ یعنی، تازمانی که روحانی در مسجد به فعالیت مشغول است، در حد بسیار زیادی اختلافات مردم به پاسگاهها و کلانتریها منتقل نمی‌شود و از سوی دیگر، شاخصهای امنیتی و کاهش جرم و جنایت، سیر مثبت را نشان می‌دهد.

۴. رشد آگاهیهای سیاسی

از مهم‌ترین نقشهای مسجد، رشد آگاهیهای سیاسی نیروهای حزب الله است که از اهمیت بسیاری برخوردار می‌باشد.

در زمان پیامبر ﷺ، جهت گیریهای سیاسی اسلام در قالب آیات قرآن مطرح می‌شد. این آیات، گاهی در برابر کفار، یهود و منافقین موضع‌گیری

۱. حجرات/ ۱۰. «مؤمنان برادر یکدیگرند، پس دو برادر خود را صلح و آشتی دهید.»

به مسجد و یا محله دیگر برده و در مناسبت دیگر، گروه مقابل را به این مسجد و یا محله بیاورد.

و. نقل سخنان وحدت آفرین

روحانی می‌تواند با نقل سخنان مثبت هر گروه در مورد گروه دیگر، خصوصتها را به همدلی و وحدت تبدیل کند.

۲. حل اختلافات مردمی

گاهی بین دو نفر مؤمن به دلیلی نزاع می‌شود، اگر روحانی بتواند برای حل این اختلافات با اختصاص زمانی در مسجد، بین مردم صلح ایجاد کند، ضمن عمل به آیه «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ»^۱، موجب رفع کدورت گشته و در نهایت افراد متدین بیش از پیش به مسجد علاقه‌مند می‌گردند.

۳. رفع اختلافات خانوادگی

در بسیاری از خانواده‌ها بین زن و شوهر و یا پدر و مادر با فرزندان اختلافاتی بوجود می‌آید و مردم به دلیل اعتماد به روحانیون، به آنان مراجعه می‌کنند. بهتر است روحانی، زمان مشخصی را برای پرداختن به این

می‌شود.

امروزه نیز روحانیون می‌توانند با بیان آیات قسرآن و روایات معصومین علیهم‌السلام در مساجد، و تطبیق آن با مسائل سیاسی زمان، نیروهای مؤمن را تقویت کرده، توطئه‌های کفار و منافقین زمان را مطرح، و مسلمانان را برای رویارویی با جبهه پلیدی آماده سازند.

در این عرصه باید دقت شود که مساجد به مسائل جناحی جزئی وارد نشده و موجب جذب عده‌ای از مؤمنین و طرد دسته دیگر نگردد؛ بلکه با ایجاد اتفاق و اتحاد در جبهه مؤمنین، صفی واحد در برابر کفر و نفاق ایجاد کند.

۵. مقابله با تهاجم فرهنگی

هجوم به فرهنگ دینی ایران از دیرباز در دستور کار دشمنان اسلام قرار گرفته و پس از انقلاب به دلیل مفاهیم ظلم ستیز اسلام، بسیار جدی‌تر توسط استعمارگران دنبال می‌شود. امروز این تهاجم به دلیل تنوع و پیچیدگیهای ابزارهای ارتباطاتی، خیلی حساس‌تر شده است.

می‌کرد و زمانی توطئه‌های دشمنان را افشاء می‌نمود، از نشستهای سرّی و نقشه‌های شوم آنان پرده بر می‌داشت، به شایعات دشمن پاسخ می‌داد، شبهات آنان را مطرح و به نقد می‌کشید. بهانه‌های افراد سست ایمان را برای فرار از جنگ مطرح و مؤمنین را به مبارزه و ایستادگی در برابر دشمنان و جنگ بی‌امان با آنان فرا می‌خواند. جهادگران پاک باخته را تشویق و به بهشت جاودان بشارت می‌داد، فراریان از جنگ و مرگ را نکوهش می‌کرد و اطّاعت از فرماندهی را توصیه، وحدت را تکلیف و پرهیز از اختلاف در امت اسلامی را وظیفه دینی معرفی می‌کرد و از دوستی و هم‌پیمانی با کفار و منافقین بر حذر می‌داشت.

اگر گذری اجمالی به آیات قرآن داشته باشیم، خواهیم دید که بخش زیادی از آیات قرآن به این مباحث می‌پردازد.

این آیات که در مقام بیان مواضع سیاسی اسلام مطرح می‌گردد و همچنین اوامر سیاسی شخص پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، غالباً در مساجد بیان

فرهنگ عمومی تحمیل می‌شود و شهوات جنسی و نفسانی تحریک می‌گردد، پوشش‌های جوانان رنگ دینی ملی خود را باخته، از بیگانگان الگو می‌گیرد.

در برابر اشکال مختلف تهاجم فرهنگی، این مساجد هستند که می‌توانند با ایجاد فضای سالم فرهنگی، انسانها را به هویت دینی خویش رهنمون گردند، رسوبات فرهنگی بیگانه را بزدایند و همانند سنگری مستحکم در برابر این تهاجم بی‌امان، فرزندان قرآن را در درون خویش حفظ کنند.

۶. کنترل اماکن فساد انگیز

برخی از اماکن تفریحی، مغازه‌ها و یا خانه‌ها، به صورت محل تجمع افراد فاسد در آمده، زمینه گسترش فساد را فراهم می‌سازند. متولیان و مدیران مساجد می‌توانند از راه‌های گوناگون جهت کنترل و یا تعطیلی این اماکن اقدام کنند.

۷. امر بمعروف و نهی از منکر

مساجد می‌توانند با تشکیل گروه‌های امر بمعروف و نهی از

نمودهای این تهاجم، اشکال گوناگونی دارد که می‌توان به برخی از آنها اشاره کرد.

الف. در اکثر مراکز علمی دانشگاهی، فرهنگ خودی و کلیه نمودهای آن تحقیر می‌شود و هر نظریه ضعیفی از بیگانگان توسط اساتید با آب و تاب و به عنوان بهترینها به افکار دانشجویان ارائه می‌شود.

برخی از اساتید سعی می‌کنند حتی الامکان واژه‌های بیگانگان را مطرح و از بکارگیری معادلهای فراوان فارسی آن اجتناب نموده، بدینوسیله خود را از جهت علمی قوی معرفی کنند.

ب. مطبوعات وابسته و گاهی صدا و سیما در برنامه‌های خود شاخصهای اخلاقی غرب را ترویج نموده و سعی دارند آزادیهای مدنی، جایگاه زن، نیازهای جوانان، اهتمام به ورزش و... را با میزان فرهنگ غرب سنجیده و تلاش می‌کنند که افکار اجتماعی را به آن سو جهت دهند.

ج. فساد در ابعاد مختلف ترویج و به عنوان آزادیهای اجتماعی، بر

فعال می‌توانند در جبران آسیبهای اجتماعی مؤثر بوده و در زمان بروز حوادث غیرمترقبه در کشور، مهم‌ترین نقش را داشته باشند؛ همانگونه که مساجد بیش از کلیه مراکز دیگر در رویدادهای مصیبت بار به گردآوری کمکهای مردمی پرداخته و بر آلام عمومی اجتماعی درمان بوده‌اند. تجربه دفاع مقدس، فاجعه سیل شمال و زلزله بم، مؤید این واقعیت است که مساجد نقشی بی‌بدیل در این حوادث دارند.

این نقش گاهی در قالب کمک به مسلمانان و شیعیان دیگر کشورها مانند فلسطین، عراق، افغانستان و بوسنی و هرزگوین نیز جلوه‌گر می‌شود؛ از اینرو روحانیون باید در حفظ و حراست از این نقش بکوشند.

۱۰. برخورد با ناامنی

در موارد زیادی که محل یا منطقه‌ای با ناامنی مواجه می‌شود، از مهم‌ترین پایگاههایی که به این امر همت می‌گمارد، مساجد می‌باشند که هم اکنون نیز در مناطق بسیاری، بسیج مساجد با این نوع مسائل برخورد

منکر، از نیروهای تحصیل کرده و مؤمن، سعی کنند تا بصورت فردی و یا گروهی به امر بمعروف و نهی از منکر بپردازند. این بخش از فعالیتها، دارای ویژگیها و شرایطی است که در این مقال نمی‌گنجد.

۸. تقویت روحیه جهاد و شهادت

روحیه ایثار، گذشت، جهاد و شهادت، مستحکم‌ترین برج و بارویی است که از نفوذ دشمنان جلوگیری می‌کند. امروزه می‌بینیم که آمریکا بر این همت می‌گمارد که این گونه مفاهیم را از دروس مدارس و دانشگاههای کشورهای اسلامی محو سازد و این مساجد هستند که با پرورش نیروهای جهادگر، سخت‌ترین مقاومتها در برابر دشمن را تضمین می‌کنند.

تجربه هشت سال دفاع مقدس نشان داد که اساسی‌ترین پایگاه تربیت نیروی مقاوم برای جنگ، مساجد هستند که توانستند نیروهای خویش را در مکتب امام حسین علیه السلام پرورش دهند.

۹. برطرف کردن مشکلات مسلمانان

تجربه نشان داده است که مساجد

۱۳. اعطای قرض الحسنه

امروزه بسیاری مساجدی که در نقاط مختلف کشور قرض الحسنه ایجاد کرده، و با اعطای قرض، گوشه‌ای از کاستیهای تهیدستان را پوشش داده، موجب جذب برخی از افراد به مساجد می‌شوند.

در این عرصه لازم است روحانیون از این حرکت خداپسندانه پشتیبانی نموده و ضمن نظارت بر عملکرد قرض الحسنه، سعی کنند که از دخالت در امور قرض الحسنه پرهیز کنند؛ زیرا عوارض جانبی و انتظارات بیش از حد مردم، برای روحانی مشکل ساز می‌شود.

باید توجه داشت که از خطاهای شرعی در قرض الحسنه جلوگیری شود.

۱۴. ازدواج

یکی از نقشهای مهم مساجد که می‌تواند مؤثر باشد، ترغیب به امر از دواج و بستر سازی برای تسهیل این امر مهم اجتماعی است. ازدواج جوانان یا زنان و مردان بی همسر، از بنیادی‌ترین راههای جلوگیری از فحشاء و فساد است.

می‌کند؛ گرچه فعالیت فرهنگی مساجد و تقویت دینی - اعتقادی جوانان، به صورت اساسی و مبنایی از بروز ناامنی و گرایش مردم به جرم و جنایت جلوگیری می‌کند.

۱۱. رسیدگی به نیازمندان

مساجد بسیاری در کشور دیده می‌شوند که با گردآوری کمکهای مردمی، به رفع نیاز تهیدستان روی می‌آورند و گاهی کمکهای آنان تا زمانی ادامه می‌یابد که خود یا فرزندانشان به توانایی حل مشکلات موفق می‌شوند؛ مثلاً برای دختران بی‌بضاعت جهیزیه تدارک می‌بینند، به مدد مصیبت زدگان می‌شتابند. این حرکت اجتماعی مساجد باید بیش از پیش تقویت شود.

۱۲. عیادت بیماران

یکی از سنتهای پسندیده‌ای که در برخی از مساجد بدان توجه می‌شود، عیادت از بیماران است. هنگامی که یکی از مؤمنین اهل مسجد بیمار می‌شود، برادران ایمانی به همراه امام جماعت، از او دیدن نموده، التیام بخش آرام وی می‌گردند.

در برابر اشکال مختلف
 تهاجم فرهنگی، این
 مساجد هستند که می توانند
 با ایجاد فضای سالم
 فرهنگی، انسانها را به
 هویت دینی خویش
 رهنمون گردند، رسوبات
 فرهنگی بیگانه را بزدایند
 و همانند سنگری مستحکم
 در برابر این تهاجم
 بی امان، فرزندان قرآن را
 در درون خویش حفظ کنند.

از مسجد بیرون برد. پس فرمود: ای ابابکر!
 در مسجد نباید بر جنازه‌ها نماز خوانده
 شود.»

فراوانند زنان و مردانی که همسران
 خود را از دست داده و در چهار چوبهای
 آداب و رسوم غلط اجتماعی، ناچار تا آخر
 عمر بدون همسر می مانند و مهم ترین نیاز
 خویش را به ناچار نادیده می انگارند.
 روحانیون می توانند با تبیین قوانین شرع،
 این امر خداپسندانه را ترویج کنند.

ای کاش حداقل از مسیحیت، سنت
 حسنه ازدواج در کلیسا اقتباس می شد و
 از دواجها در مسجد انجام می گردید، تا
 زیباترین خاطره مؤمنین در فضای مسجد
 نقش بندد، نه آنکه مرده‌ها را به مسجد برده
 و یا مراسم مردگان را در مساجد برقرار
 کنند.

«عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَيْسَى بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِيِّ
 قَالَ: كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ وَقَدْ جِئْتُ بِجِنَازَةٍ
 فَأَرَدْتُ أَنْ أَصَلِّيَ عَلَيْهَا فَجَاءَ أَبُو الْحَسَنِ
 الْأَمَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَوَضَعَ مِرْفَقَهُ فِي صَدْرِي فَجَعَلَ
 يَذْفُقُنِي حَتَّى أَخْرَجَنِي مِنَ الْمَسْجِدِ ثُمَّ قَالَ يَا
 أَبَا بَكْرٍ إِنَّ الْجَنَازَةَ لَا يَصَلِّي عَلَيْهَا فِي الْمَسْجِدِ؛^۱

ابی بکر بن عیسی بن احمد علوی
 می گوید: در مسجد بودم و جنازه‌ای
 آورده شد، می خواستم بر آن نماز بگذارم
 که ابوالحسن اول علیه السلام آمد و آرنج خود را در
 سینه‌ام گذاشت و مرا دور ساخت تا

۱. تهذیب، ج ۳، ص ۳۲۶؛ استبصار، ج ۱،
 ص ۴۷۳.